

teljes kritikátlanúság, a győri helytörténeti irodalom néhány kiragadott sorát idézem:²⁵

„Az avarok elfoglalják a vidéket. Birodalmukat egészen az Enns folyóig kiterjesztik és felismerve Győr vidékének abbéli fontosságát, hogy az a nyugat felől országukba betörhető ellenség ellen jó védelmi állást nyújthat, megerősítik a várost, melyet ők Hagiana-nak, a németek Hring-nek vagy Ringnek (gyűrű) neveznek.”

„Eginhard, Nagy Károly életrajzírójának feljegyzései szerint a Hring állott itt (ti. Győr város helyén), melyet a császár csak sok csata és borzasztó vérontás árán tud elfoglalni, mire az avarok maradványainak egyik része kelet felé, a másik része, mely utóbb keresztényé lett, a Csallóközbe vette útját.”

Szöke Béla

LE HRING DES AVARS

Résumé

Selon une thèse, devenue dans notre littérature historique et archéologique presque un lieu commun, les Avars ont possédé un système de défense très étendu, dont les unités étaient les hrings, des fortins de terre en forme d'anneau. L'auteur, après avoir examiné les sources archéologiques et historiques, constate que tout ceci n'est qu'une simple légende due à la recherche des sources d'une conception romantique de l'histoire et dépourvue de toute critique. L'auteur invoque les écrits d'Einhardus sur les guerres des Avars de 791 et de 796,

ainsi que les descriptions du moine de Saint-Gall sur les retranchements des Avars. En conclusion il constate qu'il n'existait qu'un seul hring. C'est ainsi qu'on nommait en langue franque la cour, donc le siège des Khagan avars, qui se trouvait quelque part entre le Danube et la Tisza. Sur d'autres fortins de terre — exceptés les deux retranchements mentionnés lors de la guerre de 791 — nos sources historiques et archéologiques gardent un silence profond.

B. Szöke

ADATOK AZ AVAR HRING KÉRDÉSÉHEZ

Szöke Béla fentebbi cikkében a történeti források gondos értékelése alapján meggyőző érveléssel mutat rá arra, hogy az avar gyűrűkről a köztudatban még ma is élő felfogás nem lehet helyes. A megbízható források csak egy *hringet* említene, az avar kagán székhelyét, míg a határvidéken fekvő földvárak *munitia... vallo firmissima extracta* megjelölés alatt szerepelnek. A kérdés már most csak az, hogy milyen jellegű településnek kell az avar fejedelem szálláshelyét elképzelnünk. Mivel Szökének az Einhardusnál e szálláshely megnevezésére használt *regia, campus* és *hringus* szavakra vonatkozólag a tudományos irodalom nem állott kellő mértékben rendelkezésére, kérésére az alábbiakban kiegészítésképpen összeállítottam a fontosabb adatokat.

A tudományos irodalomban H. W. Haussig [Central Asiatic Journal 2 (1956) 41] felvetette azt a feltevést, hogy Einhardus szövegében a frank *hring(us)* szó mögött voltaképpen egy hasonló hangalakú avar szó, **rüng* rejtőzik, amelynek jelentése 'Versammlungsplatz' volna. Einhardus szövegét . . . , *quem et in nostra lingua Hringe nominant* ugyanis úgy értelmezi, mintha ezt jelentené: „. . . , amelyet a mi nyelvünkön is hringnek neveznek”, tehát mintha Einhardus összehasonlítaná az avar fejedelmi székhely avar és frank elnevezéseit egymással. A frank *hring*-hez hasonló jelentésű avar **rüng* szót pedig azon az alapon veszi fel, hogy a kínai évkönyvek szerint a hiung-nuk az évi nagygyűléseiket egy Lung cs'eng (Lung vár?) nevű helyen tartják. Ha eltekintünk is attól a nehézségtől, hogy az avarok és a hiung-nuk nyelvének azonossága több mint kérdéses, továbbá, hogy a két nyelvi adatot kb. 1000 év választja el egymástól, ez a merész feltevés még akkor sem tekinthető megalapozottnak. Nem térve most ki a Lung cs'eng helynévvel kapcsolatos problémákra, csak arra mutatunk rá, hogy ez tárgyilag semmiképpen sem hozható kapcsolatba az avar fejedelmi székhellyel, amennyiben a kínai forrás ettől világosan megkülönbözteti a hiung-nu fejedelem szálláshelyét, ahol az évi kisgyűlést tartják. Már pedig a frank évkönyvek szerint a *hringus* az avar fejedelmi székhely, nem pedig attól különböző gyülekezőhely. Nem helyes Einhardus idézett mondatának értelmezése sem, mert az *et* e mondatban magyarázó értelmű, a latin

szöveget tehát így kell fordítanunk: „. . . , amelyet ti. nyelvünkön *hringe*-nek neveznek”. Nincs tehát szó arról, hogy Einhardus a *hring* szót egy avar kifejezéssel azonosította volna. Mindent egybevéve a *hring* szónak ezt a Haussigtól javasolt értelmezést mint megalapozatlant el kell vetnünk.

Nézzük már most az avar fejedelmi székhelyet jelölő három szó értelmezését. Legnagyobb forrásanyagunk kétségtelenül a latin *regia* szóra vonatkozólag van. E szó ókori használatában a 'királyi palota, királyi vár, királyi székváros' jelentés az uralkodó, a szó átvitt 'királyi udvartartás, királyi uralom stb.' értelmű használatával sokkal ritkább. A *regia* szó e konkrét, valamilyen 'épület, építmény' jelentésben való használatát még inkább megerősödik a középkor folyamán, s a szó speciális középkori jelentései ('basilica; palatium episcopi; porta aedificii primaria stb.' ld. Du Cange: Gloss. med. et infim. latinitatis VII. 93) is mind ebben a körben mozognak. A *regia* szó használata tehát az avar fejedelmi székhellyel kapcsolatban amellet szól, hogy ott valamilyen állandó jellegű építménynek, várnak vagy településnek kellett lennie.

Sokkal nehezebb meghatározni a langobard *camp(us)* és a frank *hring(us)* szavak pontos jelentését. Mivel a langobard és a frank nyelv kihalt, e szavak jelentésére csak más nyelvekből nyerhetünk bizonyos támpontokat. A langobard szó a latin *campus* átvétele, amely a középkor folyamán a görögbe és különböző germán nyelvekbe is átkerült. A latin szó különböző középkori folytatásai többirányú jelentésfejlődést mutatnak. A román nyelvekben általában megőrződött a 'mező, csatamező' jelentés (ld. W. Meyer—Lübke: Rom. etym. Wb. Heidelberg 1911. 120), s ilyen jelentésben átmént a szó a középgörögbe is (Du Cange: Gloss. ad script. med. et inf. graecitatis. Lugduni 1888. I. 566), sőt mindmáig él pl. a délitáliei görög nyelvjárásokban (G. Rohlfs: Etym. Wb. d. unteritalienischen Gräzität. Halle/Saale 1930. 101). E mellett azonban a *campus* szónak 'csata, párvialad' jelentése is fejlődött. Ebben a jelentésben került át a szó a germán nyelvek legnagyobb részébe, vö. pl. ófeln. *kamph*, középfeln. *kampf* 'duellum, Zweikampf' (O. Schade: Altdeutsch. Wb. Halle 1866. 310; A. Pinloche: Etym. Wb. d. Deutsch. Sprache.² Wien. 252 stb.), óang. *camp* 'battle, fight, warfare' (M. Lehnert: Poetry and prose of the Anglo-Saxons. Dictionary. Berlin 1956. 42). Végül a *campus* szónak kimutathatjuk ebből a körből 'tábor, katonai tábor, táborerődítmény' jelentését

²⁵ Alemann E.—Straub H., A Győrött és annak vidékén lefolyt hadi események monographiája. (Győr 1902) 6—8.

is. Ez folytatódott a spanyol *campar* 'ein Lager aufschlagen' valamint a spanyol, portugál *campear* 'belagern' szavakban (Meyer-Lübke: id. m. 120), ilyen jelentésben is átkerült a szó a középgörögbe: *κάμπος* 'castra' quomodo Galli *campum* usurpant' (Du Cange: Gloss. ad script. med. et inf. graec. I. 527) és az angolba: *camp* 'ideiglenes vagy állandó jellegű tábor, katonai tábor' (The Shorter Oxford English Dictionary. I. Oxford 1944. 254; W. W. Skeat: A concise etym. dictionary of the Eng. lang. Oxford 1948. 73; E. Partridge: A short etym. dict. of modern English. London 1949. 73). A langobard *camp(us)* szó nyilvánvalóan a latin szónak ezt az utóbbi jelentésfejlődését képviseli.

Ami végül a frank *hring(us)*, *hringe* szót illeti, ennek jelentéskörére az ószász, ófelnmét, középfelnmet, angolszász stb. adatok alapján vonhatunk le bizonyos következtetéseket. Az ószász, ófelnmét *hring* szó jelentése 'Ring jeder Art, annulus, Panzerring, Kreis, abgesteckter Platz, Kampfplatz, abgeschlossener Platz überhpt. Bezirk, Gebiet' (Schade: Altdeutsch. Wb. 276), a középfeln. *hring*, *ring* szóé pedig 'Ring, Stadtplatz' ill. 'Fingerring, Panzerring, Umkreis, Gerichtsversamm-

lung, Kampfplatz, Hauptplatz' stb. (Fr. Jelinek, Mittelhochdeutsch. Wb. Heidelberg 1911. 381, 588). Mint láthatjuk, a germán *hring* szó jelentéskörében bizonyos párhuzamosság mutatkozik a *campus* szó fejlődésével. Más-más alapjelentésből kiindulva mindkettőnél megfigyelhetjük 'az elhatárolt terület, csataterület, küzdőtér, nagyobb embercsoport gyülekezési vagy tartózkodási helye' jelentés kifejlődését.

Ha már most a három szó alapján az avar fejedelmi szállás jellegére következtetést akarunk levonni, akkor módszertanilag úgy járunk el helyesen, ha a *regia*, *camp(us)* és *hring(us)* szavaknak azokat a jelentéseit vesszük figyelembe, amelyek közelállnak egymáshoz vagy éppen fedik egymást. Ezt figyelembe véve a *regia* szónál a 'királyi vár', a *camp(us)* szónál a 'táborerőd', a *hring(us)* szónál pedig a 'lezárt, körülhatárolt hely' jöhetne leginkább számításba. Így e szavak jelentéseinek vizsgálata alapján leginkább arra gondolhatnánk, hogy az avar fejedelmek szálláshelye valamilyen állandó jellegű, sáncokkal körülhatárolt és megerősített település lehetett.

Harmatta János

FEGYVERZETET JELZŐ MEDAILLONOK ÉS BÉLYEGGEL JELZETT SODRONYPÁNCÉLOK

Ráth György gyűjteményével 1874-ben került a Történeti Múzeum birtokába egy hatkarélyos aranyozott bronz medaillon, amely lapos füle révén egy kettősfülű tartópánton függ.

A medaillon két részből összetett, egy alap lemezből, amelyen egy bíbornoki kalap vésett képe látható, majd pedig egy hatkarélyos magas, plasztikusan kiképzett keretből, amely hat szegeccsel van az alsó lemezhez erősítve. A lemezbe bíbornoki kalap van bevésve, amelynek állzsinórja áthalad a karimán, csomóban végződik, majd a kalap alatt egymást keresztelve bojtban fejeződik be. Úgy a kalap mint a zsinórok vése vörös, zománcszerű anyaggal kitöltött. Átmérője 32 mm. A tartópánt mindkét végén háromkarélyos fület alkot, középen egy-egy kerek nyílással, a felszegeccselés számára (XXIII. t. 1). A medaillon 1/1874—590. sz. alatt van a naplóba bevezetve.

Forrer a Waffenkunde-ban közöl különféle függőket, medaillonokat, amelyeket „Schwertanhänger”-eknek nevezett. Szerinte ezek a függők, medaillonok, lovagok és előkelő urakhoz tartozó fegyverfelszerelés ismertető jegyei voltak. Sodronypáncélra, vagy kardhüvelyre voltak erősítve, a tulajdonos címerével, vagy névjegyével ellátva, azok felismerésére. Véleményem szerint magasabbrangú személyiségek őrségéhez tartozók fegyvertárgyaira erősített ismertető jegyek voltak.¹

Forrer művében a mi példányunkkal csaknem azonos kivitelű medaillont is közöl, képmézejében címerábrázolással (XXIII. t. 2). Általában a közölt függők, medaillonok legtöbbjén címet találunk, ritkábban névjegyet, névbetűt. Forrer közöl keresztpántos felfüggesztésű medaillont is (XXIII. t. 3.), ez a felfüggesztési mód a mi esetünkben is megfigyelhető.

A medaillon készítésének kora, késő-gótikus ízlésű kerete alapján, a XV. század II. felére, végére helyezhető.

Felmerül most már az a kérdés, melyik előkelőség őrségének fegyverzetét jelölhette ez a medaillon. A kalap bíborost illet meg, tehát a XV. század bíborosai között kell a tulajdonos személyét keresnünk. A napló bejegyzéseiben nem találunk adatot arra nézve, hogy ez a medaillon honnan származott Ráth György gyűjteményébe. A leletkörülmény élénk fényt vetne a medaillon tulajdonosának felkutatásához. Ugyanis ha a medaillon magyarországi lelet, úgy vélem, mindenesetre az esztergomi primás tulajdonát jelölte és olyan bíboros személyéhez kapcsolható, aki újabb vagy ősi címere mellett többre

értékelte a bíbornoki kalapot. A medaillon eredetileg sodronypáncélt jelölhetett meg, még pedig a hátlapján látható hat beresztelt vonal után ítélve, valamelyik fegyveres kamrában a 6-os sz. darabot.

Feltételezve a magyarországi származást, igyekezzünk szorosabb kört vonni a tulajdonos személye körül. Estei Hippolyt, Mátyás király sógora 1494-ben lett bíboros, majd utána Bakócz Tamás 1500-ban. Bakócz Tamás, mint új nemes valószínűleg a saját címerét vésette volna fel az őrségének fegyverzetét jelző medaillonra, a félkerékből növekvő szarvas alakját. Címerét megtaláljuk a Bakócz által készített esztergomi kápolna márványfaragásain. Azok az arany falkárpitok, amelyek Mátyás tulajdonából Bakócz birtokába jutottak, Mátyás király címerét viselték magukon. A Bakócz tulajdonába jutott példányon Mátyás király címerét Bakócz a saját címerével szőtt kárpitdarabokkal borította be. Ezek után feltételezzük, hogy a medaillon ha Bakócz őrségének sodronypáncélját jelölte volna meg, úgy az a bíbornoki kalappal ékesített Bakócz címerrel lett volna véste.

Estei Hippolyt személye mellett már inkább megállapodhatunk. Estei hercegi címe mellett nagyobb jelentőséget tulajdoníthatott a magyarországi bíborosságot jelentő kalapnak. Ez minden esetben dúsabb jövedelmet biztosított az Estei hercegi vagyonnal. Azonkívül az esztergomi érseki rang előkelő közjogi helyzetet is jelentett viselőjének.

Fegyvertárunk őriz egy másik medaillont is, amelyre az 1893. évi naplóban a következő bejegyzést találjuk: antik, bronz korongfibula, nyolcágú, ívelt, csillagalakú, közepén kerek mélyedés látszik, melyben pontkörben elmosódott fej látszik jobbra. Csuklós szerkezetű tije hiányzik, átmérője 3,3 cm (XXIII. t. 4).

A bronz medaillon eredetileg ezüstözött volt, az alap lemezre van négy szegeccsel, a nyolc ívelt karéjú keret felszegeccselve. A lemez hátlapján felül lapos fül van kiképezve, amelynek nyílásán áthalad egy rövid fémhuzal darab. Ez a fül nem volt fibula csuklós tujének tartója, hanem a sodronypáncél gyűrűjén, vagy esetleg a vértzet mellvasán levő nyíláson áthaladó fülnyúlvány, amelyen keresztül egy huzaldarabot dugtak át, hogy így azt rögzítsék. A lemez hátlapján semmi egyéb nem látható a fülön kívül, pedig a fibula tujének az akasztó horroga nyomának látszania kellene. Tovább vizsgálva a medaillont, megállapíthatjuk, hogy a lemez képmézejében nem fejalak látszik, hanem a sárkányölő Szent György lovas alakja. Ez az ábrázolás akkor ismerhető fel ha a medaillont olyan állapotban figyeljük meg, hogy a fül a felső szinten helyezkedik el. Fibula esetében a fül oldalra esne, a tujének megfelelő helyzetben. Úgy véljük,

¹ Forrer, R., Studienmaterial zur Geschichte der Mittelalterwaffen. Waffenkunde 2 (1899) 405.